

Getuigenissen uit de allervroegste Kerk

Door pastoor Smith

Inleiding

1 Ignatius van Antiochië

2 Polycarpus

3 Clemens

4 De Didache

5 De Pastor van Hermas

6 Vrouwenstemmen

7 De Apocriefen

8 De Woestijnvaders

Inleiding

Vaak denken wij dat het Nieuwe Testament het enige christelijke geschrift is uit de eerste eeuw. Maar er zijn er meer. Zij geven een prachtig getuigenis van de eerste generaties Christenen.

De ‘apostolische vaders’

Zo wordt sinds de 17^e eeuw een groep schrijvers genoemd uit de eerste en tweede eeuw. De term is wellicht niet heel erg gelukkig, omdat we dan eerder denken aan de apostelen. Bedoeld is ‘vaders’ in het geloof, zoals de Kerkvaders. Maar dan uit het ‘tijdperk’ van de apostelen. Deze ‘vaders’ groeiden op in contact met de eerste generatie christenen. Als we bedenken dat de apostel Johannes nog leefde toen Trajanus keizer werd in het jaar 98, kunnen we ons voorstellen hoe de eerste eeuw gekleurd werd door de nog in leven zijnde ooggetuigen. Johannes had Jezus meegemaakt, had in de nabijheid van Maria geleefd, kende Petrus en Paulus, wist van de vervolgingen en de verspreiding van het Evangelie. Hij bleef tot aan zijn dood op hoge leeftijd de schakel met het begin.

Apostolisch wil ook zeggen, dat deze ‘apostolische vaders’ in de Traditie van leer en liturgie stonden van de Apostelen. Zoals de Apostolische Geloofsbelijdenis (het korte Credo dat wij op zondag vaak bidden) apostolisch is omdat het geloof van de Apostelen erin beleden wordt.

Tot de apostolische vaders horen Ignatius, Clemens, Polycarpus en Papias. Daarnaast zijn er nog enkele geschriften: de Pastor van Hermas, brief aan Diognetus, de brief van Barnabas, de Leer van de Twaalf apostelen (de Didaché). Vooral de acht brieven van Ignatius, de twee brieven van Clemens, de brief van Polycarpus en de Leer van de Twaalf Apostelen zijn van onschatbare waarde.

Hun betekenis

Deze vroegchristelijke geschriften geven een inkijk in het leven en de leer van de eerste christenen. Enkele geschriften ervan hadden een eeuw later een bijzondere status en werden lokaal tot de gezagvolle geschriften gerekend, zoals de Evangeliën en de brieven van Paulus. Maar de Kerk heeft later bepaald dat ze niet tot de geïnspireerde Schriften behoren. Toch kunnen ze wel bijdragen om de teksten van het Nieuwe Testament beter te begrijpen. Tegelijk is de ontwikkeling van de Kerk na de neerslag in dat Nieuwe Testament te herkennen, het ontvouwen van de ambten, de vormen van liturgie, de overtuigingen over Jezus en Zijn Dood en Verrijzenis, de deugden en zo meer. Heel veel zal herkenbaar zijn, zo katholiek herkenbaar. De Kerk van die tijd is de Kerk in knop, die de eeuwen erna zal open bloeien. De betekenis van de apostolische

Vaders is dus ook een correctie op de visie, dat de Kerk zich na de eerste eeuw niet zou ontwikkeld hebben zoals Jezus en de Apostelen bedoelden, maar 'Rooms' zou zijn geworden. Niets daarvan. Alles was al aanwezig, maar heeft zich ontvouwd.

De apostolische Vaders zijn dan ook een heel andere groep dan wat men de Apocriefen van het Nieuwe Testament noemt. In die collectie is van alles en nog wat te vinden, van zeer katholiek (Proto-Evangelie van Jacobus) tot zeer onkatholiek (Evangelie van Thomas en Evangelie van Judas). Deze werken zijn ook van veel latere datum, eind tweede eeuw en verder.

Personen en teksten

In deze serie zullen we de bovengenoemde personen voorstellen en teksten van hun hand lezen. In het andere geval lezen we teksten, waar we weinig tot niets weten over de schrijver(s), maar die wel uit deze periode komen. Er bestaat geen heel recente editie van de apostolische vaders in onze taal. In het Duits en Frans worden steeds weer edities uitgegeven met de oorspronkelijk Griekse teksten erbij en veel commentaar. De importantie lijkt daar meer erkend te worden. Pater Franses OFM verzorgde in 1941 een complete vertaling met inleiding (Paul Brand, Hilversum). De bekende vertaler van christelijke teksten A.F. Klijn voorzag in een tweedelige uitgave met zeer goede inleidingen: *Apostolische Vaders* (Kok Kampen, 1981 en 1983). Deze blijven voor de Nederlandse taal de standaard werken. De zusters van de Abdij Bethlehem van Bonheiden namen enkele geschriften in vertaling op in hun rijke collectie Kerkvaders met Commentaar, o.a. de Ignatius en Polycarpus (1981) en de Didache (1982).

Enkele woorden uit dat laatste geschrift:

“Mijn kind, denk dag en nacht aan hem die u het woord van God predikt en houd hem in ere als de Heer. Want waar de dingen van de Heer worden besproken, daar is de Heer.” (4.1)

“Zoek dagelijks de aanwezigheid van de heiligen opdat u verkwikt wordt door hun woorden.”(4.2)

“Bidt driemaal per dag op deze manier.” (8.3; namelijk het Onze Vader)

“Breekt het Brood en zegt dank, wanneer u op de dag van de Heer samengekomen bent, na van tevoren jullie zonden openlijk beleden te hebben, opdat uw offer rein zal zijn.” (14.1)

1 Ignatius van Antiochië

Rond de jaren 69/70 werd Ignatius bisschop van Antiochië, de derde van die stad na Petrus en Eudodius. Zijn geboortjaar zal rond het jaar 30 gelegen hebben, zijn sterfjaar is 110. Hij kwam uit de Griekse filosofische denkwereld. Veertig jaar is hij daar dus bisschop geweest, de stad die na de val van Jeruzalem in 70 n. Chr. een soort 'tweede Jeruzalem' werd. Zijn roem was bekend. Wanneer hij in 110 wordt opgepakt bij een lokale christenvervolging, wordt hij veroordeeld 'ad bestias', voor de wilde dieren. Dus werd hij naar Rome gestuurd. Tijdens de lange reis komen christenen hem opzoeken en sommigen reizen met hem mee. Een gemakkelijke reis was het niet, want 10 wrede soldaten ("luipaarden") bewaken hem. Onderweg ontmoet hij bisschop Polycarpus, een andere 'apostolische vader'. Ze zullen elkaar nog schrijven. In Rome werd hij inderdaad in het Colosseum voor de wilde dieren geworpen.

Tijdens deze tocht schrijft Ignatius zijn brieven. Er komen talloze namen van mensen en plaatsen in voor. De jonge Kerk is al concreet Katholiek, overall aanwezig, zij het nog klein. Ignatius schrijft aan de christenen in Ephese, Magnesia, Tralles, aan plaatsen waar hij langs was gekomen, Philadelphia en Smyrna. Ook stuurt hij een brief naar Rome, dat men geen poging moet doen hem vrij te krijgen; hij wil als martelaar voor Christus sterven. "Staat me toe navolger te zijn van het lijden van mijn God" (Rome 6.3) Zes brieven aan lokale gemeenten zijn dus van hem bewaard, en de brief aan Polycarpus. Hierin komen

we een gerijpte wijze man tegen, geduldig, vol van liefde voor de Heer en voor zijn ‘schapen’. Uit zijn brieven blijkt dat hij Paulus’ brieven kende en enkele anderen uit het Nieuwe Testament. De Evangeliën waren hem bekend, niet als geschriften, maar uit de overlevering. Het is indrukwekkend hoe sterk Ignatius benadrukt dat Jezus God is, in het vlees gekomen. Een tekst: “Onze God Jezus Christus werd ontvangen door Maria naar Gods bestel, uit het nageslacht van David en de heilige Geest. Hij werd geboren en gedoopt, opdat Hij door zijn Lijden het water zou reinigen.” (Ephese 18.2). Christus is de Leraar die wij nodig hebben in de strijd tegen de wereld en haar heerser de Duivel. Meer nog Christus is Degene die in ons leeft, waardoor wij een “Theophoros”, een Goddrager worden, mede door het Brood dat het “Vlees van Jezus Christus” is, de Eucharistie. Hij noemt de Dag des Heren, het Sacrament van het huwelijk, de eenheid rond de bisschop en de prioriteit van de naastenliefde. Uit deze korte inleiding kunnen we al vermoeden, hoeveel herkenbaars er in zijn brieven te vinden is.

Éénheid

“Zoals de Heer zonder de Vader niets deed omdat Hij met Hem verenigd was – en dat geldt voor wat Hij zelf verrichtte en voor wat Hij deed door de apostelen – zo moet ook u niets doen zonder de bisschop en de priesters. U moet niet proberen op eigen gelegenheid iets prijzenswaardigs te doen. Doet alles samen: één gebed, één smeekbede, één geest, ‘één hoop in liefde en dat alles in vlekkeloze vreugde, dat is: Jezus Christus. Er bestaat niets beters dan Hij. Komen allen één tempel van God als tot één altaar, één Jezus Christus, Die uit de ene Vader is gekomen, Die met Één is en naar Één toegang.” (Magnesiërs VII)

Eenstemmig

“Daarom behoort u naar de wil van de bisschop te leven. Dit doet u trouwens al. Uw college van priesters die hun naam waardig dragen en ook als geheel God waardig zijn, is zo harmonieus met de bisschop verbonden als de snaren met de citer. Zo wordt door uw eensgezindheid en eenstemmige liefde Jezus Christus bezongen. Ook moet u stuk voor stuk een koor vormen opdat u eenstemming van gezindheid eendrachtig de toonhoogte overneemt van God en als met één stem door Jezus Christus een lied aanheft voor de Vader. Dan zal Hij naar u luisteren en door uw goede daden zal Hij weten dat u leden bent van zijn Zoon. Het is dan ook goed dat u in onberispelijke eendrachtigheid leeft, opdat u ook altijd deel hebt aan God.” (Efeziërs IV)

De christelijke reactie

“Bidt voortdurend voor de anderen. Er is immers voor hen hoop op bekering zodat ze bij God kunnen komen. Geeft hun de mogelijkheid dat ze, al is het uit uw werken, door u onderwezen worden. Weest zachtmoedig tegenover hun

toorn, nederig tegenover hun grootspraak, stelt uw tegenover lasterpraat, weet onwrikbaar in het geloof tegenover hun dwaalleer, weest rustig tegenover hun woede en doet geen pogingen hen na te doen. Laten we hun broeders blijken te zijn door onze welwillendheid. Laten we ons best doen navolgers te zijn van de Heer – wie heeft meer onrecht geleden, wie is meer verlaten geweest, wie is meer veracht- opdat geen enkel gewas van de duivel onder u blijft te bestaan. Integendeel, blijft standvastig in de reinheid en bezonnenheid die in Jezus Christus wordt gevonden, zowel naar het vlees als naar de Geest.” (Efeziërs X)

In stilte

“Mijn geest is een dienaar van het kruis dat voor de ongelovigen een reden is tot ondergang, maar dat voor ons is redding en eeuwig leven. Waar is de wijze, waar is de onderzoeker, waar kunnen de zogenaamde verstandigen trots op zijn? Onze God immers, Jezus de Christus, werd ontvangen door Maria naar Gods bestel uit het nageslacht van David en de Heilige Geest. Hij werd geboren en gedoopt opdat Hij door het lijden het water zou reinigen.

De maagdelijkheid van Maria echter en het voortbrengen van Jezus bleef de heerser van de wereld verborgen. Dit geldt ook voor de Dood van de Heer: drie uitgeschreeuwde geheimenissen die in de stilte van God werden volbracht.” (Efeziërs XVIII-XIX)

Een klein Credo

“Sluit uw oren als iemand tot u spreekt zonder Jezus Christus te noemen. Hij is uit het geslacht van David, voortgekomen uit Maria, waarlijk geboren. Hij at en dronk, Hij is waarlijk vervolgd door Pontius Pilatus, waarlijk gekruisigd, en Hij stierf terwijl de hemelse, aardse en onaardse machten toekeken. Hij is ook waarlijk vanuit de doden verrezen, omdat Zijn Vader Hem opwekte. Op dezelfde wijze zal Zijn Vader ons die in Hem geloven opwekken in Christus Jezus. Buiten Hem bezitten we geen waarachtig leven. (Tralliërs IX)

Eucharistie en gebed

“Span u in aan één Eucharistie deel te nemen. Er is immers één vlees van de Heer Jezus Christus en één beker om één te zijn met Zijn Bloed, één altaar, zoals er ook één bisschop is samen met het college van priesters en diakens, mijn mededienaren. Zo zijn al uw daden in overeenstemming met Gods Wil.

Mijn broeders, ik stroom over van liefde voor u en vol vreugde waak ik over u. Eigenlijk doe ik dat niet, maar Jezus Christus om Wie ik gevangen ben. Ik vrees Hem vooral omdat ik nog niet volmaakt ben. Maar uw gebed tot God zal mij volmaken opdat ik uit genade mijn lot zal ondergaan. Ik neem mijn toevlucht tot het Evangelie als tot het Vlees van Jezus en tot de apostelen als het college van priesters van de Kerk. Laten we ook de profeten liefhebben daar ook zij met het oog op het Evangelie geprofeteerd hebben en op Hem hoopten en Hem verwachtten. Door Hem werden zij gered toen zij tot geloof kwamen. Zij zijn

eendrachtig met Jezus Christus. Zij zijn heiligen die liefde en bewondering verdienen, voorzien van een goed getuigenis van Jezus Christus en geteld bij hen die delen in het Evangelie van de gemeenschappelijke verwachting.”
(Philadelpheïers IV en V)

De Bisschop en de Katholieke Kerk

“Leeft allen in navolging van de bisschop, zoals Jezus Christus de Vader volgde. Doet dit ook ten opzichte van het college van priesters zoals het tegenover de apostelen betaamt. Hebt eerbied voor de diakens zoals u dat hebt voor het gebod van God. Laat niemand, wat kerkelijke zaken aangaat, iets doen buiten de bisschop om. Slechts die viering van de Eucharistie is betrouwbaar te beschouwen die onder leiding van de bisschop of degene die hij dat toevertrouwt, plaats vindt. Waar de bisschop verschijnt, daar moet het volk zijn. Net zoals waar Christus is de Katholieke Kerk aanwezig is. Zonder bisschop is het niet geoorloofd te dopen of een liefdemaal te vieren. Wat hem goed dunkt is ook welgevallig aan God. Zo is alles wat u doet zeker en betrouwbaar.”
(Smyrnaeërs VIII)

Naar de Vader!

“Als levend mens schrijf ik u terwijl ik verlang te sterven. Mijn verlangen is gekruisigd en er is mij geen vuur dat voedsel zoekt. Er is slechts stromend water in me dat spreekt en binnen in me zegt: “Hierheen, naar de Vader! Ik schep geen behagen in het voedsel der vergankelijkheid en de genietingen van dit bestaan. Ik verlang naar het Brood van God, dat is het Vlees van Jezus Christus. Hij is uit het geslacht van David. Als drank verlang ik Zijn Bloed dat is de onvergankelijke liefde.” (Romeinen uit VII)

2 Polycarpus

De martelaar

Wat Polycarpus tot een bijzondere persoon maakt, is dat hij een leerling was van de apostel Johannes. Zijn geboortjaar ligt rond het jaar 80 na Christus. Als jongeman heeft hij dus Johannes ontmoet. Hoe bijzonder om uit Johannes' mond zelf te vernemen over Jezus, over de instelling van de Eucharistie, de Kruisdood, de Verrijzenis, de Hemelvaart, over Maria en Petrus. Polycarpus mocht de ogen zien die Jezus' ogen gezien hebben, de handen aanraken, die Jezus hebben aangeraakt. Zo is Polycarpus letterlijk een schakelpersoon van de vroege Kerk der Apostelen. Later werd hij bisschop van Smyrna en genoot een groot gezag. In de laatste jaren van zijn leven bezoekt hij de bisschop van Rome, Paus Anicetus en krijgt het privilege om in de kerk te Rome de Eucharistie te vieren. Op 23 februari 167 of 168 sterft hij de marteldood. Een jaar later wordt in Smyrna een verslag van zijn martyrium opgesteld en rondgestuurd "aan alle gemeenten van de heilige en katholieke Kerk" (Proloog).

Polycarpus heeft meerdere brieven geschreven, maar slechts één is er bewaard gebleven. Hij schrijft deze aan de christenen van Filippi. Het is een antwoord op een verzoek om brieven van Ignatius toe te zenden, en een dankwoord na een bezoek van Polycarpus aan Filippi. In deze brief komen we aansporingen tegen aan de echtgenoten, de weduwen, de diakens, de jongeren, de maagden (Godgewijden zijn er dus vanaf het begin van de Kerk geweest) en de priesters.

Hij vermeldt een priester die door geldzucht afvallig is geworden. “Moge de Heer hem oprecht berouw schenken.” (uit nr. XI) Polycarpus spoort aan het geloof trouw te blijven, de Heilige Schrift te kennen, die hij zelf veelvuldig citeert, en zich op Jezus Christus te richten. “Houdt hieraan vast en volgt het voorbeeld van de Heer. Wees sterk in het geloof en onwankelbaar, vol liefde voor de broeders, elkaar toegenegen, verbonden in de waarheid, terwijl u elkaar voorgaat in de zachtmoedigheid van de Heer en niemand veracht.” (uit nr. IX)

Het Credo in zijn brief

“Ik heb me verder verheugd dat de stevige wortel van uw geloof waarover van oudsher bericht wordt, tot nu toe stand houdt en vrucht draagt voor onze Heer Jezus Christus, Die volhard heeft tot de dood om onze zonden, Die God deed verrijzen door de ‘de weeën van het dodenrijk los te maken’. In Hem gelooft u zonder Hem gezien te hebben met een onuitsprekelijke en verheerlijkte vreugde. In die vreugde verlangen velen binnen te gaan omdat ze weten dat u gered bent door genade en niet uit werken. Het was namelijk de Wil van God door Jezus Christus.” (uit nr. I)

“Ieder die belijdt dat Jezus Christus niet in het vlees is gekomen is een antichrist. Ieder die het getuigenis van het kruis niet belijdt, is uit de duivel. Wie de woorden van de Heer naar eigen believen verdraait en zegt dat er geen verrijzenis en oordeel is, die is de eerstgeborene van de satan. Laten we daarom uit de weg gaan voor de dwaasheid van velen en de valse leringen en ons wenden tot het Woord dat ons vanaf het begin is overgeleverd. Laten we nuchter zijn om te bidden en volharden in het vasten. Laten we de alziende God smekend vragen met de woorden van de Heer ons niet in bekoring te leiden. De geest is wel gewillig maar het vlees is zwak.” (nr. VII)

“Laten we altijd volhouden in onze verwachting en in het onderpand van onze gerechtigheid, Jezus Christus, die onze zonden in Zijn eigen Lichaam heeft gedragen aan het kruis. Hij die geen zonde heeft gedaan en in Wiens mond geen bedrog gevonden werd, maar Die om ons alles heeft verdragen opdat wij in Hem zouden leven. Laten we Zijn volharding navolgen en indien we lijden om Zijn Naam, laten we Hem verheerlijken. Dat voorbeeld heeft Hij ons gegeven in Zijn Persoon en we hebben daarin vertrouwen gehad.” (nr. VIII)

“Ik vertrouw er op dat u terdege bekend met de heilige Schrift en u niets verborgen is. Mij is het echter niet toegestaan u te onderwijzen. Het is slechts zoals de Schrift zegt: ‘Wordt toornig maar zondigt niet en de zon ga niet over uw toorn onder.’ (Psalm 4,5 en Efeziërs 4,26) Gelukkig hij die er aan denkt. Ik ben van mening dat dit bij u het geval is. De God en Vader van onze Heer Jezus Christus, de eeuwige Hogepriester zelf, de Zoon van God, Jezus Christus moge

u opbouwen in geloof, waarheid en in alle zachtmoedigheid, zonder toornigheid en in geduld, lankmoedig, verdraagzaamheid en reinheid. Hij moge u deel geven aan het lot der heiligen. Dit geldt zowel u als ons die onder de hemel zijn en die zullen blijven geloven in onze Heer Jezus Christus en in Zijn Vader die Hem van de doden deed verrijzen.” (uit nr. XII)

Aansporingen

“Doet daarom een gordel om uw middel en dient de Heer in eerbied en waarheid. Laat daarbij zinloze kletspraat en dwaling zoals die bij velen voorkomt, achterwege. Geloof in Hem die onze Heer Jezus Christus uit de doden deed verrijzen en Hem luister schonk en een troon aan zijn rechterhand. Aan Hem is al het hemelse en aardse onderworpen. Hem dient al wat ademt. Hij komt als Rechter van levenden en doden. God zal zijn bloed opeisen uit de hand van die Hem niet gehoorzamen. Hij die Hem uit de doden deed verrijzen, zal ook ons doen verrijzen als we Zijn Wil doen en volgens Zijn geboden leven en lief hebben wat Hij heeft lief gehad. Daarbij moeten we ons onthouden van alle ongerechtigheid, hebzucht, geldzucht, kwaadsprekerij, en leugen en we moeten niet vergelden kwaad met kwaad, smaad met smaad, stomp met stomp en vloek met vloek. Herinnert u wat de Heer heeft geleerd: ‘Oordeelt niet opdat u niet geoordeeld wordt, vergeeft en u zal vergeven worden, weest barmhartig opdat u barmhartigheid ten deel valt: met de maat waarmee u meet zal voor u gemeten worden en gelukkig zijn de armen en vervolgdten ter wille van de gerechtigheid want van hen is het Koninkrijk van God.’”(nr. II)

“Als we de Heer bidden om vergeving moeten wij ook vergeven want we leven onder het oog van de Heer en God en allen moeten we voor de rechterstoel van Christus verschijnen en ieder zal voor zichzelf rekenschap moeten afleggen. Laten we Hem met eerbied en volledige godsvrucht dienen zoals Hij Zelf bevolen heeft en zoals de apostelen en de profeten hebben gepredikt. Laten we het goede najagen en ons onthouden van wat ergernis geeft, van valse broeders en van hen die de Naam van de Heer op huichelachtige wijze dragen. Zij brengen domme mensen aan het dwalen.” (uit nr. VI)

“Bidt voor alle heiligen. Bidt ook voor koningen, machtigen en vooraanstaanden en voor die u vervolgen en haten en voor de vijanden van het kruis opdat uw vrucht voor allen zichtbaar is en u daarin volmaakt bent.” (uit nr. XII)

Gebed van een martelaar

“Zij nagelden hem niet vast , maar bonden hem. Toen zijn handen op zijn rug waren gebonden als was hij een voortreffelijke offerlam uit de grote kudde toebereid tot een God welgevallig offer, zag hij naar de hemel op en zei:

‘Heer, almachtige God, Vader van Uw geliefde en geprezen Knecht Jezus Christus, door Wie wij kennis aangaande U hebben ontvangen, God van engelen, machten en de gehele schepping en van het gehele geslacht van de rechtvaardigen die voor Uw aangezicht leven. Ik loof U dat Gij mij deze dag en dit uur waardig gekeurd hebt om deel te krijgen met het getal van de martelaren aan de kelk van uw Christus om op te staan tot het eeuwige leven met lichaam en ziel in de onvergankelijkheid van de heilige Geest. Moge ik vandaag met hen in Uw tegenwoordigheid worden ontvangen als een rijke en welgevallige offerande. Daartoe hebt Gij mij in gereedheid gebracht en dat hebt Gij mij tevoren getoond. Nu hebt Gij het ten uitvoer gebracht, onbedriegelijke en waarachtige God. Daarom prijs ik U om alles, ik loof U, ik verheerlijk U door de eeuwige en hemelse Hogepriester Jezus Christus, Uw geliefde Knecht, door Wie aan U met Hem en de Heilige Geest zij de glorie, nu en in de komende eeuw. Amen.’” (uit het verslag van de marteldood van Polycarpus, XIV)

3 Clemens

Linus, Cletus, Clemens en Sixtus.... Eeuwen lang werden deze namen dagelijks genoemd in de Romeinse Canon. En nog steeds horen we waar de Romeinse Canon of het zogeheten Eucharistisch gebed I gebeden wordt.

Clemens de derde opvolger van Petrus

De vier namen verwijzen naar de eerste opvolgers van Petrus. Clemens is de derde op rij. Hij was bisschop van Rome van 92 tot 101. Ireneüs zal eind tweede eeuw vermelden, dat deze Clemens de apostelen nog gekend had. Uit de geschriften van Clemens blijkt inderdaad dat hij de martelaarsgeneratie gekend heeft, de christenen die door keizer Nero rond 64 vermoord werden. Petrus en Paulus waren onder hen. Over de persoon van deze Paus Clemens is verder niet veel bekend. De San Clemente in Rome is een van de oudste kerken van de eeuwige Stad en is de titelkerk van emeritus Kardinaal Simonis.

Maar aan zijn hand worden twee brieven toegeschreven, die bekend staan als I Clemens en II Clemens. I Clemens is een brief vanuit Rome gericht aan de Kerk in Korinthe. Ook Paulus had al twee brieven geschreven aan de Korinthiërs in de jaren 55 en 56. Deze Clemensbrief sluit hier in zekere zin op aan, ook al is die van veertig jaar later. Er is in de kerk van Korinthe onderlinge strijd, waar juist liefde zou moeten zijn. De brief werd met veel eerbied ontvangen en tot ver in de tweede eeuw in gebedsbijeenkomsten gelezen als was het een canoniek geschrift. Omdat Clemens opvolger was van Petrus, gaat het bij zijn brief in feite om wat we nu zouden noemen een ‘apostolische brief van de Paus.’ Wij zullen vooral de gedeelten er uitnemen, die een inkijkje geven in het geloof van de vroege Kerk. II Clemens is geen brief maar een preek, die neergeschreven is. Overigens geen korte preek, met daarin ook –zoals dat in preken kan gaan- wat vrije citaten en gedachtesgangen.

Leven vanuit de Drie-eenheid

“Ieder van u was deemoedig en totaal zonder ophef, liever onderworpen dan anderen onderwerpend. U gaf de voorkeur aan geven boven ontvangen. U was tevreden met wat Christus op uw levensweg gaf en daarop richtte u zich; u hebt zijn woorden zorgvuldig in uw hart opgenomen en zijn lijden had u steeds voor

ogen. Zo was een diepe en schone vrede aan allen geschonken en een onverzadigbaar verlangen om goed te doen. De Geest was ten volle over u allen uitgestort. Vervuld met een heilige ijver hebt u met de beste bedoelingen en een vroom vertrouwen uw handen uitgestrekt naar de almachtige God om te vragen of Hij u genadig wilde zijn als u ongewild had gezondigd. U spande zich dag en nacht in voor alle broeders opdat het getal van Zijn uitverkorenen door barmhartigheid en een goed geweten zou worden gered. U was zuiver en onbedorven en u droeg elkaar geen kwaad hart toe. Elk verzet en elke scheuring was u een gruwel. U treurde over de zonde van de naaste. Hun tekortkomingen beschouwde u als die van uzelf. U had nooit spijt van een goede daad, bereid als u was tot elk goed werk. Sierlijk toegerust met een voortreffelijke en eerbiedwaardige levenswandel verrichtte u alles in ontzag voor Hem. De voorschriften en geboden des Heren waren over de volle breedte van uw hart geschreven.” (I Clemens II)

“Maar laten we ophouden met voorbeelden uit het verleden en komen tot hen die in de laatste tijd kampvechters zijn geweest. Laten we de verheven voorbeelden uit onze generatie nemen. Door afgunst en jaloersheid werden de grote en zeer rechtvaardige zuilen vervolgd en zij streden tot de dood. Laten we kijken naar de goede apostelen. Petrus die om ongerechtvaardigde afgunst niet een of twee maal, maar telkens kwellingen heeft ondergaan en die na op deze manier getuigenis te hebben afgelegd, heenging naar de hem toekomende glorierijke plaats. Door afgunst en twist liet Paulus de kampprijs zien die verbonden is aan volharing. Zes maal droeg hij de boeien, hij werd verjaagd, gestenigd, hij werd een heraut in oost en west en ontving de verheven roem voor zijn geloof. Nadat hij de gehele wereld de gerechtigheid had geleerd en hij het uiterste westen had bereikt en getuigenis had afgelegd voor de heersers nam hij afscheid van de wereld en ging naar de heilige plaats. Hij werd een groot voorbeeld van volharding.” (V)

Onze blik richten op Christus

“Laten we letten op wat schoon, aangenaam en welgevallig is voor Hem die ons gemaakt heeft. Laten we onze blik gericht houden op het Bloed van Christus en beseffen dat het kostbaar is voor Zijn Vader omdat het om ons te redden is uitgestort voor de hele wereld en zo de genade van de bekering heeft gebracht.” (uit nr. VII)

“Geliefden, dit is de weg waarop wij ons heil vinden: Jezus Christus, de Hogepriester van onze offers, de Beschermmer en helper van onze zwakheid. Door Hem hebben wij onze blik vast gericht op de hoge hemel; door Hem worden de ogen van ons hart geopend; door Hem bloeit ons onverstandig en verduisterd verstand op naar het licht; door Hem wilde de Heer ons onsterfelijke

kennis doen smaken; Hij, de afstraling van Zijn majesteit, die zó veel groter is dan de engelen, als Hij een voortreffelijke naam heeft verworven.” (uit nr. XXXVI)

De erfenis van de Apostelen

“De Apostelen hebben ons het evangelie gepredikt in opdracht van de Heer, Jezus Christus werd door God gezonden. Christus komt van God en de Apostelen zijn gezonden door Christus. Dit vond allebei op geordende wijze plaats op grond van de wil van God. Ze ontvingen opdrachten en werden vervuld door de Verrijzenis van onze Heer Jezus Christus en werden in het geloof bevestigd door het Woord van God en trokken toen uit, vervuld van de Heilige Geest, om het evangelie te verkondigen dat het Rijk van God zou komen. Terwijl zij in stad en land predikten stelden zij hun eerstelingen aan, na hen in de Geest onderzocht te hebben, als bisschoppen en diakens over hen die zouden geloven. Dit was niets nieuws, want al lang geleden is over bisschoppen en diakens geschreven. Zo zegt immers de Schrift: ‘Ik zal hun ‘opzieners’ in rechtvaardigheid aanstellen en hun diakens in getrouwheid’(Jesaja 60,17)” (XLII)

Gebed

“Heer, Gij, de hemelse Koning der eeuwen, geef de mensenkinderen luister, eer en macht voer wat op aarde bestaat; Gij Heer, leid hun plannen naar wat schoon

en welgevallig is voor u, opdat ze in vrede en nederigheid de door U gegeven macht vroom uitoefenen en zo uw genade deelachtig worden. Gij, Die alleen in staat bent dit en nog veel meer goede dingen aan ons te doen, U loven we door de Hoge priester en Beschermmer van onze zielen, Jezus Christus, door Wie U de luister toekomt en de majesteit, nu en van geslacht tot geslacht van eeuwigheid tot eeuwigheid. Amen” (uit nr. LXI)

Citaten uit de preek (II Clemens)

“Broeders, we moeten over Jezus denken als over God; als over de Rechter van levenden en doden. We moeten niet gering denken over ons heil. Als we daarover gering denken, verwachten we ook geringe zaken te ontvangen. Wie luistert alsof het om geringe dingen gaat, zondigt en we zondigen opdat we niet weten van waar we geroepen zijn, door Wie en tot welke plaats. Ook beseffen we dan niet hoeveel Jezus Christus om ons heeft geleden. Welke tegenprestaties zullen we Hem geven of welke vrucht is in overeenstemming met wat Hij ons heeft gegeven? Hoeveel heilige dingen zijn we Hem schuldig? Hij heeft immers ons het licht geschonken. Als een Vader heeft Hij ons als kinderen toegesproken. Hij heeft ons gered toen we verloren gingen.” (II Clemens I)

Broeders, als we op deze manier de wil van God onze Vader doen, zullen we behoren bij de eerste Kerk de geestelijke, die voor de zon en maan geschapen is. Indien we de wil van de Vader niet zullen doen, zullen we zijn als de Schrift zegt: “Mijn huis werd een rovershol.” Daarom verkiezen we te behoren tot de Kerk die leeft opdat we gered worden. Ik meen niet dat u onkundig bent van het feit dat de levende Kerk het Lichaam van Christus is. De Schrift zegt immers: ‘God heeft de mens mannelijk en vrouwelijk geschapen. Het mannelijke is Christus, het vrouwelijke de Kerk.’ Bovendien zeggen de Boeken en de Apostelen, dat de Kerk niet van nu is, maar van boven.” (II Clemens XIV)

4 De Didache

De ‘didache’ is een geschrift uit de eerste eeuw. Het diende als een verder onderricht na de verkondiging van het ‘kerygma’. Bij het ‘Kerygma’ hoorde men Wie Jezus is, God en mens, de gekruisigde en verrezen Verlosser; in de ‘didache’ hoorde men hoe Hem te volgen.

Een bijzondere vondst

In 1873 vond de priester Philotheus Bryennios een oud manuscript in een bibliotheek in Konstantinopel. Het dateerde uit 1056 en was geschreven door ‘notarius’ Leo. In 1883 volgde de eerste uitgave en het werkje werd al snel in veel talen vertaald. De titel van het geschrift was: “Didache kyriou dia toon apostolon tois ethnesis”, “Onderricht van de Heer door de apostelen aan de volkeren.” Het gaat om een geschrift uit de eerste eeuw. De synoptici Evangelien zijn al bekend, maar de brieven van Ignatius nog niet. Het werk is dus geschreven tussen 70 en 90 na Christus, in de 2e en 3e generatie christenen! De diversiteit van de gedeelten doet vermoeden dat het een soort ‘groei-document’ is, waar steeds een stuk aan werd toegevoegd. De beschrijvingen van de liturgie én het landschap doet vermoeden dat het in West-Syrië ontstaan is.

Duidelijk is dat het gericht is tot christenen die de eerste-verkondiging al vernomen en aanvaard hadden. Ze werden voorbereid op het heilig Doopsel. Dat gebeurde natuurlijk op steeds meer plaatsen. Daarom ging men ‘te leen’ bij burens voor, om het wat hedendaags te zeggen, ‘voorbereidingsmateriaal’. Dat is de Didache.

Kort overzicht

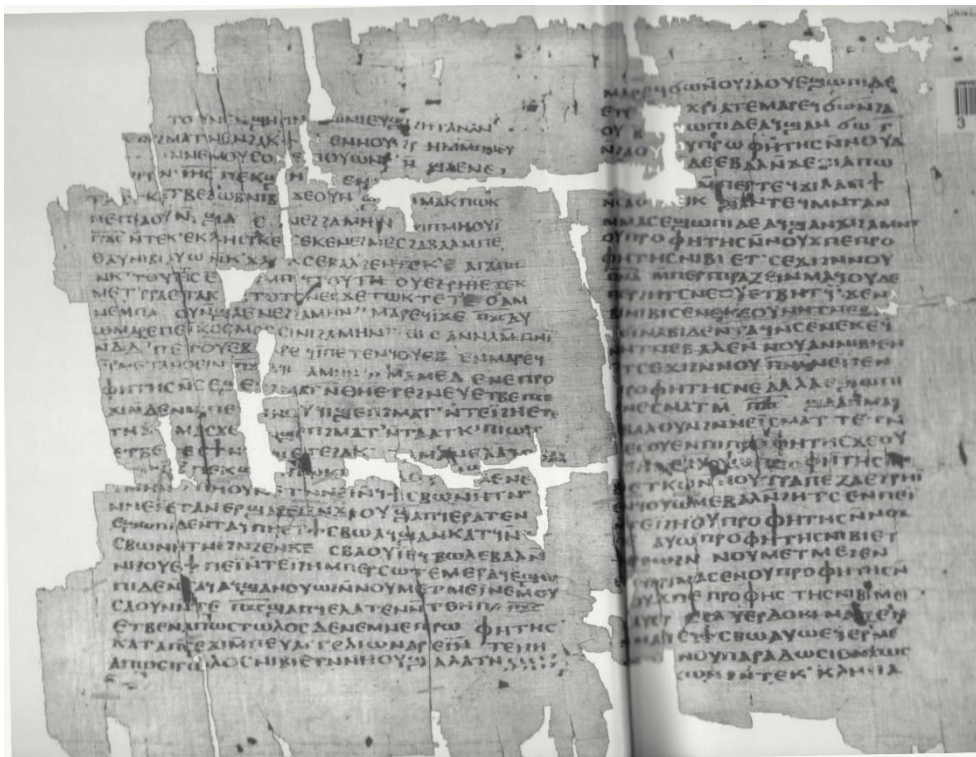
Het geheel is in vier delen op te delen. Deel 1 bestaat uit hoofdstukken 1 – 6 en gaan over de keuze tussen twee wegen, “de weg naar het leven, en de weg naar de dood” (nr 1.1) Er staan veel citaten van de Heer Jezus in, aansporingen slechte daden te vermijden én ook de onderliggende slechte houdingen te weerstaan. Want kwaad lijdt altijd tot groter kwaad: “Wees geen leugenaar, want de leugen leidt tot diefstal.” (nr 3.5). Men moet voor de armen zorgen, onenigheid voorkomen, aalmoezen geven en slaven goed behandelen. De weg naar de dood gaan zij “die hun Schepper niet kennen” (5.2).

Deel 2 behandelt de liturgie (hoofdstuk 7 – 10). De Doop in stromend water als het kan, anders met overgieting; vasten en gebed, onder andere drie maal daags het Onze Vader bidden; de Eucharistie met de agapé maaltijd.

Deel 3 (hoofdstukken 11 – 15) beschrijft hoe betrouwbare apostelen en profeten te herkennen, gastvrij te zijn, vrijgevig en zondag naar de Eucharistie te gaan. Hoe kiest men bisschoppen en diakens en wijst men elkaar deemoedig terecht?

Het laatste deel 4 (hoofdstuk 16) gaat over de voorbereiding op de wederkomst, wanneer de wetteloosheid toeneemt.

Het geheel is geen lang document, 15 bladzijden. Maar het is een indrukwekkend getuigenis van de eerste Kerk. Het neemt ons mee terug naar die tijd, waarin men dus al het Onze Vader bad, doopte indien nodig met overgieting, bij de Eucharistie deze woorden bad: “Maranatha, Kom Heer”. Het ademt de sfeer van de tijd, waarin de Nieuw Testamentische geschriften ontstonden. Tegelijk laat het zien, dat de Kerk nu, die van de eerste eeuwen is. Zoveel is herkenbaar. De Katholieke Kerk is werkelijk de ‘schakel’ met dat allereerste begin, toen er nog mensen leefden die Jezus Zelf in Zijn Mensheid op aarde gekend hadden.

Teksten

De weg ten leven

Dit is de weg naar het leven: ge moet voor alles de Heer uw God, Die u heeft gemaakt, liefhebben, vervolgens uw naaste als uzelf en al wat ge niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet. Dit is de leer van deze woorden: zegent die u vervloeken en bidt voor uw vijanden, vast voor hen die u vervolgen. Welke verdienste steekt erin als u liefhebt die u liefhebben? Doen dat ook de heidenen niet? Maar wanneer u liefhebt die u haten, zult u geen vijanden meer hebben. (1,2 en 3)

Ge zult niet doden. Ge zult geen echtbreuk plegen. Ge zult u niet schuldig maken aan pederastie. Ge zult geen ontucht plegen. Ge zult niet stelen. Ge zult u niet met magie bezighouden. Ge zult niet als tovenaars optreden. Ge zult geen kind doden door abortus, noch een pasgeboren kind doden. Ge zult niet begeren, wat uw naaste toebehoort. Ge zult geen meened uitspreken. Ge zult geen vals getuigenis afleggen. Ge zult niet vervloeken. Ge zult niet haatdragend zijn. (2,2 en 3)

Aanvaard wat u overkomt als een weldaad in de wetenschap dat niets buiten God om gebeurt. (3.10)

Ge zult dagelijks het gezelschap van de heiligen zoeken om rust te vinden bij hun woorden. (4,2)

Ge zult uw hand niet ophouden om te ontvangen en uw hand niet dichtknijpen om te geven. (4,5)

Ge zult in de bijeenkomst van de gelovigen uw zonden belijden en ge zult niet naar de gebedsplaats gaan met een slecht geweten. (4,14)

Indien ge het juk van de Heer geheel en al kunt dragen, zult ge volmaakt zijn. Indien ge daartoe niet in staat zijt, doet dan wat ge kunt. (6,2)

Liturgie

Bidt ook niet zoals de huichelaars, maar bidt zoals de Heer het u heeft bevolen in zijn Evangelie op de volgende wijze:

Onze Vader, die in de hemel is,
geheiligd is uw naam,
uw Rijk komen,
uw Wil geschiede
op aarde zoals in de hemel.
Geef ons heden ons dagelijks brood
En vergeef ons onze schuld,
zoals ook wij vergeven aan onze schuldenaren,
en breng ons niet in beproeving
maar verlos ons van het kwade.
Want van U is de macht
en de heerlijkheid
tot in de eeuwen der eeuwen.
Bidt op deze wijze driemaal daags. (8, 2 en 3)

Gij, almachtige Heer,
hebt alles geschapen ter wille van uw Naam,
en Gij hebt aan de mensheid spijs en drank geschonken
om er vreugde aan te beleven,
opdat zij er U voor zouden dankzeggen.
Maar aan ons hebt Gij de genade geschonken
van geestelijk voedsel en geestelijke drank
en een eeuwig leven door Jezus uw Dienaar.
Voor dit alles zeggen wij U dank, want Gij zijt machtig.
U zij de eer tot in de eeuwen der eeuwen!

Wees, Heer, uw Kerk indachtig,
verlos Haar van alle kwaad,
en volmaak Haar in uw liefde.
En verzamel Haar, de geheiligde Kerk
uit de vier windstreken in uw Rijk dat Gij Haar hebt bereid.
Want aan U komen de macht en de lof toe tot in de eeuwen der eeuwen!

De genade kome en deze wereld ga voorbij!
Hosanna aan de God van David.

Indien iemand heilig is laat hij komen!
Indien iemand niet heilig is, laat hij tot berouw komen.
Maranatha, Amen.
Staat de profeten toe dank te zeggen zoveel zij willen. (10, 3 – 7)

Onderscheidingen

Iedere apostel die tot u komt moet ontvangen worden als de Heer zelf. Maar hij mag niet langer blijven dan één dag en als het noodzakelijk is, nog een dag. Wanneer hij drie dagen blijft, is het een valse profeet. De apostel mag bij zijn vertrek slechts zoveel brood meekrijgen dat hij voldoende heeft tot de volgende plaats, waar hij zal verblijven. Als hij om geld vraagt, is hij een valse profeet. (11,4-6)

Maar niet ieder die door de Geest geïnspireerd spreekt, is een profeet. Slechts hij die de levenswijze van de Heer volgt. Dus kan men aan de levenswijze de valse van de ware profeet onderscheiden. (11,8)

Als hij die tot u komt een rondtrekkend reiziger is, helpt hem dan in de mate van uw vermogen. Maar laat hij niet langer dan twee, of indien dit noodzakelijk blijkt, drie dagen bij u blijven. (12,2)

Wanneer u op de dag van de Heer samenkomt, breekt dan het brood en geeft dank na de belijdenis van uw zonden, opdat uw offer oprecht zal zijn.

Maar laat hij die in onmin leeft met zijn naaste niet met u samenkomen voordat hij en zijn naaste zich met elkaar verzoend hebben, zodat uw offer niet ontwijfd wordt.

Want zo luidt het woord van de Heer: “laat men op elke plaats en ten alle tijden Mij een rein offer brengen, want Ik ben een grote Koning, zegt de Heer en mijn Naam is wonderbaar onder de volken.” (14,1-3)

Wat betreft uw gebeden, uw aalmoezen en al uw daden, handelt zoals u dat hebt staan in het Evangelie van onze Heer. (15,4)

Wederkomst

Want als de wetteloosheid toeneemt, zullen de mensen elkaar gaat haten, vervolgen en verraden, dan zal de verleider van de wereld verschijnen en zich voordoen als Gods Zoon. Hij zal tekenen en wonderen doen en de aarde zal in zijn handen worden overgeleverd en hij zal wandaden begaan zoals nog niet zijn voorgekomen sinds het begin van de tijden.

Dan zal elk menselijk schepsel in het vuur van de beproeving komen, velen zullen ten val worden gebracht en verloren gaan, maar zij die volharden in het geloof zullen gered worden door Hem, Die voor ons vervloeking is geworden.

En dan zullen de tekenen van de Waarheid verschijnen: eerst het teken van de uitspanning in de hemel, dan het teken van trompetgeschal en als derde teken de verrijzenis van de doden. Niet van alle doden, maar zoals is gezegd: ‘De Heer zal komen en alle heiligen met Hem’.

Dan zal de wereld de Heer zien komen op de wolken van de hemel... (16, 4-7)

(vertaling Benedictinessen van Bonheiden, Kerkvaders met Commentaar deel 3, 1982)

5 De Pastor van Hermas

Het geschrift dat bekend is als de herder van Hermas, is een uiterst bijzonder getuigenis uit de vroege Kerk. Na de Openbaring van Johannes, is dit het eerste geschrift wat visioenen bevat en beschrijft.

Schrijver en geschrift

De ik-persoon is Hermas, een vrijgelaten slaaf. Hij heeft een vrouw en kinderen, bebouwd een akker en verhandelt zijn waar. Hij woont in Rome. De apostelen zijn al overleden en de vervolgingen duren voort. Hij meldt dat er één bisschop in Rome is, en dat was in de periode van 70 – 150 na Christus. Maar de Kerk tekent hij als al verder ontwikkeld. Bijvoorbeeld in de zorg voor weduwen en wezen en de vrijkoop van christelijke slaven. Dus het geschrift zal eerder uit de periode vlak voor 150 dateren. Spanningen komen ook aan de orde, tussen rijke en arme christenen, tussen getrouwen en zondaars.

Het werk heeft een bijzondere opbouw. Eerst beschrijft Hermas vijf visioenen. Een oude dame verschijnt hem, die gaande weg de visioenen jonger wordt! Zij roept op tot bekering. Zij is de Kerk die ‘jonger’ wordt naar mate de christenen deugdzamer leven en volharden in de vervolgingen. In het vijfde visioen treedt een Herder op, de Pastor. Het geschrift dank zijn naam aan deze Herder: Herder / Pastor van Hermas.

De Herder is een Engel en geeft Hermas 12 aansporingen (mandata) en 10 gelijkenissen (similitudines) mee, die het tweede en derde deel van het geschrift vormen. De mandata gaan over geloof, vreugde, waarachtigheid, kuisheid, geduld, opgewektheid, tegen valse profeten, en over de onderscheiding tussen goede en slechte verlangens. Hermas vraagt hoe iemand dat allemaal ooit kan waar maken. Door zijn wil, is het antwoord. De 10 similitudines vertellen in beelden over de hemel, goede en slechte christenen, van martelaren tot afvalligen en over de deugden. Hermas zelf leert vasten, om geld aan de armen te geven en zijn lichaam in toom te houden, en hoort de aansporing van Christus dat de deugden zijn huis moeten bewonen..

Het geheel heeft geen duidelijk structuur maar is een aansporing tot bekering met het oog op de eindtijd en zorg voor de armen.

God de Vader is de Heer, de Schepper en Schenker. Jezus is de Heer, Verlosser die in het vlees kwam voor ons. De Heilige Geest bewerkt de visioenen, helpt ons in een deugdzame levenswandel en weert de verkeerde geesten. De Kerk wordt getekend als een vrouw, die handelt en spreekt. Zij is de echte heilige

Kerk, met het oog op deze Kerk is de wereld geschapen. Zondaars worden niet verstoten maar opgeroepen tot bekering.

Teksten

De Vrouw verschijnt

Terwijl ik dit bij mijzelf overweeg en in mijn binnenste beoordeel, zie ik voor mij een blanken zetel, hoog opgebouwd uit sneeuw witte wol; en er kwam een oude vrouw en zij ging alleen zitten en groette mij: 'Wees gegroet, Hermas'. En treurend en wenend zei ik: 'Wees gegroet, meesteres'. En zij sprak tot mij: 'Wat ben je bedroefd, Hermas, gij, die anders lankmoedig zij en vredelievend en altijd lacht; wat kijk je zo terneergeslagen en niet vrolijk?' En ik zei haar: 'Wegens een allerbeste vrouw, die mij zei, dat ik jegens haar gezondigd had.' Maar zij sprak: 'Bij een dienaar Gods komt zo'n daad niet voor.' [...] Nadat zij die woorden beëindigd had sprak zij tot mij: 'Wil je mij horen lezen?' En ik zei: 'Ja, meesteres.' Ze zei mij: 'Luister dan en verneem de lofprijzingen van God.' Ik vernam grootse en wondervolle dingen, die ik niet onthouden kon; want al die woorden zijn schrikwekkend zodat een mens ze niet kan dragen. Maar de laatste woorden heb ik onthouden, want die waren gunstig voor ons en vriendelijk. 'Zie, de Heer der krachten, die door Zijn onzichtbare macht en kracht en Zijn grote wijsheid de wereld heeft geschapen en door Zijn heerlijk plan Zijn schepping met schoonheid omgaf en door Zijn krachtig Woord de hemel bevestigde en de aarde grondveste op de wateren en met de Hem eigen wijsheid en voorzienigheid Zijn Heilige kerk stichtte en haar ook zegende, zie: Hij

verplaatst hemelen en bergen en heuvels en zeeën en alles wordt effen voor zijn uitverkorenen, opdat Hij hun de belofte zou doen geworden, die Hij beloofd had met veel heerlijkheid en vreugde, wanneer zij de geboden Gods zullen onderhouden, die zij in groot geloof ontvangen hebben.’

Toen zij nu had opgehouden met voorlezen en was opgestaan van de zetel, kwamen er vier jongelingen en namen de zetel op en gingen heen naar het Oosten. Zij echter riep mij en raakte mijn borst aan en sprak tot mij: ‘Beviel je mijn lezing?’ En ik zei haar: ‘Meesteres, dat laatste beviel mij wel, maar voorafgaande was moeilijk en hard.’ Maar zij sprak tot mij: ‘Dat laatste is voor de gerechten, maar het voorafgaande voor de heidenen en de afvalligen.’ Terwijl zij nog met mij sprak kwamen de jongelingen en namen haar bij de armen en gingen heen, waar ook de zetel was, naar het Oosten. Zij echter ging opgewekt heen en zei mij, al gaande: ‘Wees flink, Hermas.’ (uit Visioen I, nrs. 2, 3 en 4)

De jeugdige Kerk

In het tweede visioen zag je haar staande en met jeugdiger gelaat en vrolijker dan de eerste keer, maar haar huid en haren waren toch oud. Verneem ook deze gelijkenis: wanneer een ouder iemand zichzelf reeds heeft opgegeven wegens zijn zwakheid en behoefte en niets anders meer verwacht dan de laatste dag van zijn leven, maar dan valt hem plotseling een erfenis te beurt en als hij dat hoort staat hij op en wordt vrolijk en hervindt zijn kracht en blijft niet meer liggen maar staat overeind en zijn geest, die reeds vertroebeld was door zijn vroegere daden, vernieuwt zicht en hij zit daar niet meer neer, maar treedt manhaftig op, zo ook jullie, nadat je de openbaring vernomen had, die de Heer je onthuld heeft. Want Hij heeft Zich over jullie ontfermd en je geest heeft zich weer vernieuwd en je bent verstrekt in het geloof en de Heer verheugde Zich toen Hij je versterkt zag: daarom heeft Hij jullie de torenbouw getoond en zal Hij nog andere dingen tonen, als ge van ganser harte vrede hebt met elkander.

In het derde visioen nu zag je haar jeugdig en schoon en vrolijk en schoon van gestalte. Immers, evenals wanneer iemand, die bedroefd is, een goede tijding ontvangt, hij aanstonds zijn vroegere smarten vergeten is en hij nergens anders meer op let dan op die tijding die hij vernomen heeft en voor het vervolg verstrekt wordt in het goede en zijn geest vernieuwd wordt door de vreugde die hij ondervond, zo hebt ook gij een vernieuwing van uw geest ondergaan bij het zien van die goede dingen. En dat gij haar op een bank zag zitten, dat is een stevige positie, omdat de bank vier poten heeft en stevig staat. Immers ook de wereld steunt op de vier elementen. Zij nu, die volledig boete doen, zullen als nieuw zijn en stevig bevestigd als zij zich namelijk van ganse harte bekeren. Daar heb je nu de gehele onthulling en vraag nu niets meer over openbaringen; maar als er nog eens iets nodig is, dan zal het je geopenbaard worden. (uit het Visioen III, nrs. 12 en 13)

Jezus is de rots en de poort

‘Voor alles, Heer,’ zo zei ik, ‘verklaar mij dit: de rots en de poort, wat betekenen die?’ ‘Die rots’, zei hij (de Herder, de engel), ‘en de poort dat is de Zoon van God.’ ‘Hoe dan?’ zei ik, ‘de rots is toch oud en poort nieuw.’ ‘Luister,’ sprak hij, ‘en begrijp het dan, domkop. De Zoon van God is ouder dan heel de schepping, zodat Hij de raadsman was van Zijn Vader bij Diens scheppingswerk; daarom ook is Hij oud.’ ‘Maar waarom, Heer,’ vroeg ik, ‘is de poort dan nieuw?’ ‘Omdat Hij in de laatste dagen der voleinding openbaar werd; daarom werd de poort nieuw, opdat zij, die gered zouden worden, door haar zouden binnenreden in het Rijk Gods. Heb je’, zo sprak Hij, ‘niet gezien, dat die stenen, die door de poort binnengingen, in de torenbouw werden opgenomen, maar dat die stenen, die niet door de poort binnengingen, werden teruggeworpen naar hun eigen plaats?’ ‘Ja, Heer,’ zei ik. ‘Zo zal niemand’, aldus sprak hij, ‘het Rijk Gods binnengaan, als hij niet de naam van Diens Zoon aanneemt. Immers als je de een of andere stad wilt binnengaan, en die stad is rondom ommuurd en heeft slechts één poort, kun je dan anders die stad binnengaan dan door die ene poort, die zij heeft?’ ‘Hoe zou het anders kunnen, Heer,’ zei ik. ‘Zoals je nu niet in die stad kunt binnengaan, tenzij door die poort, zo ook,’ zei hij, ‘kan geen mens anders binnenreden in het Rijk Gods dan door de naam van Zijn Zoon, Die door Hem bemind wordt. Zag je ook’, vroeg hij, ‘de menigte, die de toren bouwde?’ ‘Ja, Heer,’ zei ik. ‘Dat zijn’, zo sprak hij, ‘allemaal voorname Engelen; door hen wordt de Heer als door een muur omgeven. De poort echter is de Zoon van God; dat is de enige toegang tot de Heer. Niemand kan op andere wijze tot hem komen dan door Zijn Zoon. Zag je de zes mannen, en in hun midden de verheven en rijzige man, die rond de toren ging en de stenen van het bouwwerk verwierp?’ ‘Ja, Heer.’ ‘Die voorname man,’ sprak hij, ‘is de Zoon Gods en die zes zijn verheven Engelen, die Hem rechts en links omgeven. Van die verheven Engelen’, zei hij, ‘zal er geen tot God komen zonder Hem; al wie Zijn Naam niet zal hebben aangenomen, zal het Rijk Gods niet binnengaan.’ (uit de 9de Gelijkenis, nr. 12.1)

De ware Geest en de valse geest

‘Alle geest toch, die door God is geschonken, laat zich niet ondervragen, maar daar hij de macht der Godheid bezit spreekt hij alles uit zichzelf, daar hij vanboven is, van de macht van de goddelijke Geest. De geest echter, die zich laat ondervragen en dan spreekt naar de begeerten der mensen, is aards en zwak, daar hij geen macht bezit en hij spreekt in het geheel niet, als men hem niet ondervraagt.’ ‘Heer, hoe kan een mens weten, wie van hen een ware en wie een valse profeet is?’ ‘Verneem dan, omtrent beide profeten en zo als ik (de Herder, de engel) het u zeggen zal, zo moet gij de ware en de valse profeet beoordelen. Beoordeel de mens die de goddelijke geest bezit, naar zijn levenswijze. Vooreerst is hij die de geest van boven bezit, zachtmoedig en rustig en nederig

en onthoudt hij zich van alle boosheid en ijdele begeerte van deze wereld en gedraagt hij zich als minste van alle mensen en antwoordt niemand iets, als hij ondervraagd wordt, ook spreekt hij niet in het geheim, nog spreekt de heilige Geest, wanneer de mens Hem wil laten spreken, maar hij spreekt dan wanneer God wil dat Hij spreekt.

Wanneer nu een mens, die de goddelijke Geest bezit, naar een vergadering komt van rechtvaardige mannen, die geloven in de Heilig Geest, en de bede van de vergadering van deze mannen stijgt op naar God, dan vervult de engel van de voorzeggende geest, die in hem rust, die mens en vervuld van de Heilige Geest spreekt die mens tot de menigte, zoals God het wil. Zo zal dan de Geest van God openbaar worden. Zo groot is dan de macht van de geest van de Godheid des Heren.

Verneem nu verder over de aardse, holle geest, die geen macht bezit, maar dwaas is. Vooreerst verheft die mens, die de geest schijnt te bezitten, zichzelf en wil voorrang hebben en wordt aanstonds brutaal en onbeschaamd en breedsprakig en hij geeft zich over aan vele genietingen en vele andere genoegens en neemt loon aan voor zijn profetie, maar wanneer hij geen loon krijgt, voorspelt hij niet. Kan dan de goddelijke geest loon ontvangen en profeteren? Een profeet Gods past het niet, dit te doen, maar de geest van die andere profeten is aards.' (uit de 11de Aansporing, 5 – 12)

6 Vrouwenstemmen

De Evangelieën zijn door mannen geschreven. De Apostolische Vaders en Kerkvaders waren mannen. Toch klinken ons ook enkele stemmen van vrouwen tegemoet uit die eerste eeuwen van de Kerk.

De nieuwe visie op de vrouw

In de Griekse en Romeinse wereld waren de vrouwen tweederangs burgers. Ze werden al jong uitgehuwelijkt. De man bepaalde of een kind geboren mocht worden, of er wel of niet voor abortus werd gekozen. In de Romeinse wereld kreeg de vrouw iets meer vrijheid en mogelijkheid om zich te ontwikkelen. De Joodse traditie kende eveneens het uithuwelijken en zelfs de mogelijkheid van een scheidingsbrief. Een lange ontwikkeling vond plaats van “Beter de Thora verbranden, dan aan een vrouw leren” tot het toevertrouwen van de leiding aan synagogen in de diaspora.

Het katholieke geloof bracht echter een revolutionaire verandering in de positie van de vrouw. Jezus benadert hen als volkomen gelijkwaardig en Paulus zal deze gelijkwaardigheid in zijn brieven naar voren brengen, naast het feit dat man en vrouw niet gelijk zijn. De trouwleeftijd werd hoger, scheiden bestond niet meer en zowel van de vrouw als van de man werd absolute trouw verwacht. Alle kinderen liet men geboren worden, zodat ook demografisch de christelijke gemeenschappen sneller groeiden, dan de heidense bevolkingsgroepen. Vaak was het zo dat de vrouw zich als eerste bekeerde, de kinderen gedoopt werden en katholiek opgroeiden. De man volgde later, en mogelijk niet uit eigen beweging, zodat men wel over een ‘tweederangs bekering’ spreekt. Vrouwen hadden hun vaste plaats in de parochies en hun onmisbaar aandeel aan de diaconie en geloofsoverdracht.

Enkele namen

In de directe nabijheid van Jezus, waarlijk God en waarlijk mens, komen we belangrijke vrouwen tegen. Natuurlijk eerst de Moeder Gods Maria. Vervolgens Maria en Martha, Maria Magdalena (al dan niet dezelfde Maria, zus van de eerder genoemde Martha), de vrouw die genezen wordt van bloedvloeïngen (er bestond van haar al een beeld in de 3^e eeuw in Cesarea Filippi!), de vrouwen die Jezus vergezelden op zijn tochten, die bij het kruis stonden en naar het graf kwamen. Paulus noemt zijn goede vrienden Priscilla en Aquila (Romeinen 16,3 en 1 Korintiërs 16,19) en Phoebe, zuster en diakones (Romeinen 16,1-3). Deze ‘diakonessen’ waren niet vrouwelijke diakens, maar vrouwen die als religieuzen leefden. Deze ‘diaconessen’ zijn dus verdwenen, omdat ze ‘opgegaan’ zijn in de stand van de maagden en de religieuzen. Vervolgens kennen we de vroegchristelijke martelaressen, wier namen in de Romeinse Canon staan:

Felicitas, Perpetua Agatha, Lucia, Agnes, Caecilia, Anastasia... De lijst is langer: Barbara, Margaretha, Catharina... Na deze generatie kwamen de voorbeeldige vrouwen, de heiligen, zoals Melania, Macrina en natuurlijk Monica, de moeder van Augustinus. Helena zal in de 4^e eeuw een belangrijke rol spelen als moeder van de Keizer, die het Christendom bevrijdt van vervolgingen. In deze 4^e en 5e eeuwen zijn er hoogontwikkelde christelijke vrouwen, die hun stempel drukken op de Kerk, getuige onder andere Hiëronymus, die in hun kringen verkeerdt heeft. Ook de beweging van de Woestijnvaders (waarover in een toekomstig nummer meer) bracht Woestijnmoeders voort en woestijnheiligen zoals Maria van Egypte.

Wellicht zijn er niet zoveel geschriften van vrouwenhanden uit die eerste eeuwen overgeleverd, ze zijn er wel. Laten we ook niet vergeten dat de hele Griekse en Romeinse literaire wereld zes eeuwen omspande en slechts 2 schrijfsters voortbracht: Sappho en Sulpicia. We laten hier vier vrouwen uit de vroeg christelijke Kerk aan het woord.

Vibia Perpetua

Op 7 maart 203 sterft Vibia Perpetua, samen met Felicitas, de marteldood in Cartago. Ze is 22 jaar, moeder van een zoontje. Perpetua, nog doopleerlinge, weigert aan de goden te offeren en wordt opgepakt samen met haar kind. Tot twee keer toe komt haar vader smeken toch te offeren. De rechters vragen hetzelfde: “Denk toch aan uw vader en uw kind!” “Ik ben christen”, zegt ze. Dan klinkt het ‘ad bestias’, voor de wilde dieren. In de *Passio ss. Perpetuae et Felicitatis* – kort na de executie neergeschreven- zijn autobiografische gedeelten opgenomen. Perpetua vertelt over haar droomvisioenen, waarin ze een trap de hemel binnen ziet gaan. Haar metgezel Felicitas baart in de gevangenis haar kind. Over de barensweeën zegt zij: “Nu lijd ik zelf hetgeen ik lijd. Dan echter zal er Een Ander zijn, Die voor mij zal lijden, omdat ik ook voor Hem zal lijden.” Hiermee geeft een vrouw de diepe theologische waarheid van het martelaarschap weer. Dat is niet sterven voor een geloof, maar sterven ín het lijden en sterven van Christus, God de Zoon, om met Hem te verrijzen. We lezen een kort gedeelte uit het verslag opgetekend uit de mond van Perpetua (*Passio* 3.1-7):

‘Toen we nog bij de recherche waren, wilde mijn vader me door zijn argumenten aan het wankelen brengen en hij ging in zijn vaderlijke steeds door met zijn pogingen mij van mijn stuk te brengen. Ik zei: ‘Vader, ziet u om een voorbeeld te gebruiken dat stuk vaatwerk daar liggen, een kruikje of zoiets?’ Hij zei: ‘Ja’. Ik zei tegen hem: ‘Kan het soms anders genoemd worden dat het is?’ Hij zei: ‘Nee’. ‘Zo kan ook ik mezelf niet anders noemen dat wat ik ben, christin.’ Toen stortte mijn vader geschokt door dat woord zich op me om de ogen uit te rukken, maar hij heeft me alleen pijn gedaan en hij is verslagen weggegaan met zijn argumenten die de duivel hem ingaf. Toen heb ik in de paar dagen dat ik mijn vader niet zag, de Heer dank betuigd en ben ik op verhaal gekomen door zijn afwezigheid. In deze periode van een paar dagen werden we gedoopt, en de Geest gaf me de opdracht na de Doop niets anders te verlangen dan de kracht om lichamelijk lijden te doorstaan. Enkele dagen later werden we in de gevangenis gezet en ik raakte in paniek omdat ik zo’n duisternis nog nooit had meegemaakt. Wat een gruwelijke dag; het was enorm heet wegens de massa’s mensen, de soldaten probeerden ons af te persen, ten slotte werd ik daar gekweld door zorgen om mijn baby. Toen hebben Tertius en Pomponius, gezegende diakens die ons hulp verleenden, tegen betaling gedaan gekregen dat we een paar uur in een beter gedeelte van de gevangenis werden gelaten, en daar op verhaal kwamen.’”

(uit *Martelaren van de oude Kerk*, Kok – Kampen 1988)

Paula en Eustochium

In Rome had de heilige Hiëronymus (341 – 420) een groep vrouwen leren kennen, die zich toededen op het lezen van de Schrift in de oorspronkelijke Hebreeuwse taal. Toen hij naar Bethlehem ging reisde twee van hen hem achter na, moeder en dochter, Paula (overl. 404) en Eustochium (overl. 419). Daar stichtten ze een mannen- en vrouwenklooster en een pelgrimshuis. Vlak voor de dood van de kerkvader werd alles daar verwoest en werd zijn eigen woord waarheid: *Nudum Christum nudus sequere, durum, grande et difficile*, sed

magna sunt praemia: de naakte Christus naakt navolgen is hard, groots en zwaar, maar de verdiensten zijn groot. Paula en Eustochium schreven in 392 naar Rome terug aan Marcella om haar over te halen in het heilig Land op bezoek te komen.

“Maar komen we nu bij het stadje van Christus en het onderkomen van Maria, met welke woorden, met wat voor stem zouden we u een beeld kunnen schetsen van de grot van de Heiland? Die kribbe,, waarin Hij als zuigeling lag te huilen, moet men eerder met stilzwijgen dan met een ontoereikende beschrijving eren. ... Hier in deze kleine uithoek van de aarde is de Schepper van de hemelen geboren! Hier is Hij in doeken gewikkeld, hier is Hij door herders gezien, hier is Hij aanbeden door de magiërs. ... Zal die dag werkelijk komen, waarop we samen in de spelonk van de Heiland binnen mogen gaan? Dat we in de grafkamer van de Heer samen met onze zuster, samen met onze moeder mogen wenen? Dat we daarna het kruishout mogen kussen; op de Olijfberg in het verlangen van onze geest opgeheven mogen worden samen

met de ten hemel varende Heer; Lazarus naar buiten zien komen, omwikkeld met grafdoeken; de stromen van de Jordaan, gezuiverd door de Doop van de Heer, mogen zien? Dat we naar de schaapskooien van de herders mogen gaan.

...

We zullen naar Nazareth gaan en op grond van de vertaling van die naam de ‘bloem van Galilea’ zien. Niet ver daar vandaan zal Kana zichtbaar zijn, waar water in wijn veranderd werd. We zullen verder naar de Thabor en naar de tenten van de Heiland, en we zullen Hem daar niet, zoals Petrus ooit wilde, samen met Mozes en Elia zien, maar met de Vader en de heilige Geest. Vandaar zullen we aankomen bij het meer van Genesareth, en daar zullen we in de woestijn de vijfduizend en de vierduizend mensen zien die met vijf en zeven broden werden verzadigd. ... Daarna zullen we in Christus’ gezelschap via Silo en Bethel en andere plaatsen waar kerken zijn opgericht als waren het banieren van de overwinningen van de Heer, terugkeren bij de grot. Daar zullen we onafgebroken zingen, overvloedig wenen, onophoudelijk bidden, daar zullen we gewond door de pijl van de Heiland samen zeggen; ‘Ik heb mijn Beminde gevonden; ik zal Hem vasthouden en Hem niet laten gaan.’”

De pelgrim Egeria

In 1884 werd een manuscript gevonden met een reisverslag van een vrouw. In de 7^e en 12^e eeuw was het nog bekend, daarna verdwenen. Het is een lange autobiografische brief aan ‘venerabilis sorores’, eerbiedwaardige zusters. De schrijfster heet Egeria (of Etheria) en is afkomstig uit Spanje of Zuid-Frankrijk. Ze maakt een pelgrimsreis van drie jaar in 381 – 384 door Egypte, Palestina en Turkije. “Ik ben zeer nieuwsgierig”, zegt ze. Gelukkig maar. Want dankzij haar geschrift hebben we een prachtige inkijk gekregen in de Kerk van die dagen. Ze bezoekt zoveel mogelijk Bijbelse plaatsen, waar ze monniken spreekt en gedeelten uit de Bijbel leest die op die locatie betrekking hebben. Een groot deel van haar geschrift is een verslag van de Goede Week plechtigheden in Jeruzalem. Uiterst boeiend om te lezen, alsof de lezer er zelf bij is. De bisschop op het ezeltje op Palmzondag. Het ‘rugitus et mugitus’, ‘gesteun en gekreun’ van de menigte bij het Passie-evangelie en zo meer. We laten haar zelf even aan het woord.

De bestijging van de Sinai – “Daar hebben we de nacht doorgebracht en van daaruit zijn we ’s zondags vroeg met die priester en de monniken die daar verbleven de afzonderlijke bergen gaan beklimmen. De beklimming van die bergen kost onnoemelijk veel inspanning. Je gaat namelijk niet geleidelijk omhoog met een draaiende beweging, ‘spiraalsgewijs’, zoals we zeggen. Nee, je gaat direct recht omhoog net als bij een muur, en elke berg moet je ook weer recht omlaag totdat je aankomt bij de voet van die middelste berg, de Sinai in engere zin. En zo ben ik dan door de wil van Christus onze God, gesteund door de gebeden van de heiligen die ons vergezelden, en dan nog met enorme inspanning. Ik moest namelijk te voet omhoog, want op een rijdier omhooggaan was onmogelijk. Maar de inspanning was voor mij niet voelbaar, en de reden daarvan was dat ik zag hoe mijn verlangen volgens Gods wil in vervulling ging. Goed, om tien uur bereikten we de top van de heilige berg van God, de Sinai, waar de Wet gegeven is, dat wil zeggen op de plek waar de verhevenheid van God is neergedaald op de dag dat de berg rookte. Op die plek staat nu een kerk, geen grote, want de plek zelf, dus de top van de berg, is ook niet erg groot. Maar de schoonheid van die kerk is op zichzelf wel groot.”

Goede Vrijdag in Jeruzalem – “Dan wordt op Golgotha een zetel neergezet voor de bisschop, achter het Kruis dat daar nu staat. De bisschop neemt plaats op de zetel; een tafel met een linnen kleed wordt voor hem neergezet en rondom de tafel staan diakens. Dan brengt men een verguld zilveren kistje met daarin het heilig hout van het Kruis: het wordt geopend en men haalt het eruit en het wordt op de tafel gezet, zowel het hout van het Kruis als het opschrift. Zodra dat op de tafel gezet is, houdt de bisschop met beide handen, zittend, de uiteinden van het heilig hout vast, terwijl de rondom staande diakens het bewaken. De reden van die bewaking is deze: het is gewoonte dat men één voor één naar voren komt, heel het volk, zowel gelovigen als doopleerlingen, en voorover buigt naar de

tafel, het heilig hout kust en dan verder loopt; maar ooit, ik weet niet wanneer, heeft iemand naar men zegt erin gebeten en een stukje van het heilig hout gestolen. Daarom wordt het nu door de rondom staande diakens bewaakt, zodat niemand die naar voren komt dat nog eens durft te doen.”

(uit *In het land van de Bijbel; Reisverslag van Egeria, een dame uit de vierde eeuw*, Hilversum 2011)

7 De Apokriefen

Wat zijn de Apokriefen?

Apokriefen zijn geschriften die niet tot de Heilige Schrift behoren, maar wel over Bijbelse personen of gebeurtenissen vertellen. Ze zijn ontstaan in de 2^e eeuw en daarna en dus jonger dan de geschriften uit het Nieuwe Testament. Nogmaals, ze behoren niet tot de door de Heilige Geest geïnspireerde boeken van de Canon. Deze Apokriefen zijn niet een soort supplement op het Nieuwe Testament. We hebben ze niet nodig voor de Kerkleer of begrip van de Bijbel. De naam komt van het Griekse apo-kryptein, dat ‘verbergen’ betekent. Deze geschriften zouden dan ook bepaalde ‘geheimen’ die verborgen waren onthullen. Daarom waren sommigen ook zo populair.

In deze geschriften werden vaak ‘lacunes’ in de Bijbelse boeken aangevuld. Bijvoorbeeld over de jeugd van Jezus. Deze toevoegingen kunnen uit diverse bronnen komen. Soms gaat het om verzinsels, een fantasierijke auteur die meent dat het zo ‘gebeurd zou kunnen zijn’. Soms is het een vertolking van oude lokale tradities. Ongeacht hun historisch waarde of theologische betekenis, deze apokriefe geschriften geven wel een inkijkje in de gedachten- en belevingswereld van de vroege Kerk. Er zijn apokriefe ‘Evangeliën’, ‘Handelingen’, ‘Brieven’ en ‘Openbaringen’. We kunnen dus zeggen: bij de vier soorten boeken die we in het Nieuwe Testament vinden (Evangeliën, Handelingen, de Brieven en Openbaringen) zijn later Apokriefen ontstaan.

Ketterse en orthodoxe Apokriefen

Voor Hiëronymus (overl. 420) stond het woord apokrief gelijk aan vals en verwerpelijk. Zijn standpunt is te begrijpen. Veel Apokriefe geschriften kwamen uit lokale ketterse sekten voort. Hun taal en opvatting is vaak gnostisch, primitief terugvallend in menselijke bedenksels over goed en kwaad, een goede en kwade macht. Ook is er vaak sprake van een geheime leer of weg, die alleen door een elite begrepen en begaan kan worden. De rest blijft dom. Wanneer we deze geschriften lezen bemerken meteen die andere toon en inhoud dan die van de Bijbelse geschriften. Ze staan mijlen ver weg van het Heilige Schrift. Te denken valt aan het Thomas-Evangelie en het Evangelie van Judas (dat met zoveel mediaophef gepubliceerd is). Hiëronymus had hier volkomen gelijk.

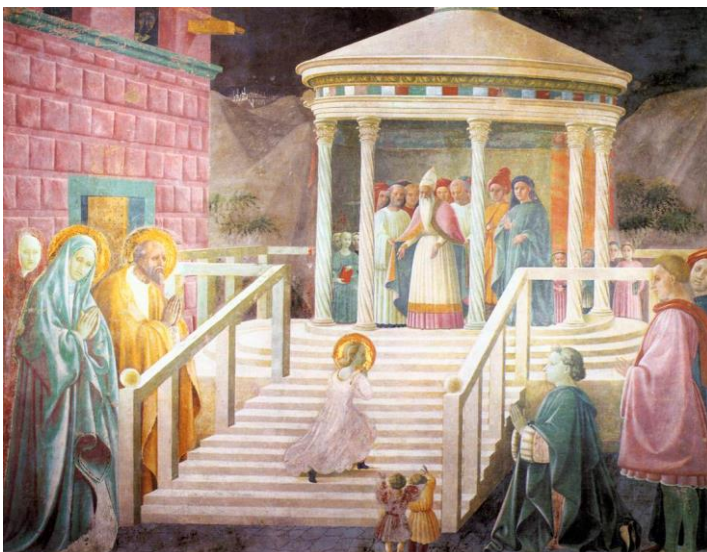
Maar er zijn ook Apokriefen die inhoudelijk orthodox zijn. Het kernmerk van deze groep is de veelal legendarische inslag. In de Middeleeuwen hebben ze veel invloed gehad, niet in de laatste plaats in de kunstafbeeldingen. Ook zijn hieruit wel bepaalde opvattingen in de geloofsbeleving terecht gekomen. We zullen er enkelen van tegenkomen. Deze orthodoxe Apokriefen blijven iets

bekoorlijks hebben. We kunnen ons voorstellen dat christenen de eeuwen door ze graag lazen. Een kleine greep uit deze rijke wereld*.

“Proto-evangelie van Jacobus”

Het boek heet ook wel ‘De geboorte van Maria’. Halverwege de tweede eeuw is het al bekend. Het oudste manuscript komt uit de derde eeuw. Het is ontstaan in Syrië of Egypte. De schrijver kent de Evangeliën van Mattheüs en Lucas, de Septuagint en lokale mondelinge overleveringen. Het doel van het werk is te laten zien hoe bijzonder Maria is en haar maagdelijkheid voor, tijdens en na de geboorte te verdedigen. Hoofdstuk 1 - 16 gaan over de jeugd van Maria tot aan de geboorte van Jezus. 17 – 21 over de geboorte van Jezus en 22 - 25 over de kindermoord en Zacharias. Uit dit geschrift kennen wij de namen van Maria’s ouders Joachim en Anna, weten we over de opdracht van Maria als kind in de tempel (gedachtenis op 21 november) en horen we over de geboorte van Jezus in een grot. Jozef wordt voorgesteld als een oudere man, weduwnaar met kinderen, die nu met Maria trouwt. Het is een van de mogelijke verklaringen waarom er in de Evangeliën over ‘broers en zusters’ van Jezus wordt gesproken; stief-broers en -zusters, kinderen van Jozef uit een eerder huwelijk.

En toen het kind drie jaar was geworden zei Joachim: ‘We zullen de onbevleete dochters van de Hebreëen roepen en laten ze ieder een fakkel nemen. Deze moeten branden opdat het kind niet in de verleiding komt om zich van de tempel af te keren.’ Dat deed hij totdat ze in de tempel van de Heer waren aangekomen. De priester nam het kind en na haar gekust te hebben, zegende hij het met de woorden: ‘De Heer heeft je naam groot gemaakt bij alle geslachten. In jou zal de Heer in de laatste dagen zijn verlossing aan de kinderen van Israël laten zien.’ En hij zette het op de derde tree van het altaar en de Heer God deed genade op haar neerdalen en zij danste van vreugde op haar voetje en heel het huis van Israël kreeg haar lief (7. 2-3)

En kijk, er daalde een vrouw van de berg af die mij zei: ‘Man, waar ga je naartoe?’ Ik antwoordde: ‘Ik zoek een Hebreeuwse vroedvrouw.’ Ze vroeg me: ‘Ben je uit Israël?’ en ik zei haar: ‘Ja’. En ze vroeg me: ‘Wie is het die in de grot een kind krijgt?’ Ik zei: ‘Mijn verloofde.’ Ze vroeg me: ‘Is het dan niet je vrouw?’ Ik gaf ten antwoord: ‘Het is Maria die in de tempel van de Heer is opgevoed en die ik door het lot als vrouw gekregen heb. Toch is het mijn vrouw niet, ze is zwanger door de Heilige Geest.’ Toen zei de vroedvrouw tegen me: ‘Is dat waar?’ En Jozef zei: ‘Kom maar kijken.’ En de vroedvrouw ging mee. En ze kwam bij de plaats van de grot en kijk, een wolk vol licht hing boven de rots. De vroedvrouw zei: ‘Op deze dag is mijn ziel groot gemaakt, want mijn ogen hebben wonderlijke dingen gezien, want er is redding voor Israël geboren.’ (19.1-2)

“Evangelie van Nicodemus”

Dit geschrift bestaat eigenlijk uit twee boeken. De Handelingen van Pilatus (1-11), die lijken terug te grijpen op verslagen van het verhoor van Jezus. Hierin komen we de namen tegen van de vrouw van Pilatus (Procula), van de twee rovers die ook gekruisigd werden (Dysmas en Gestas), van de bloedvloeiende en genezen vrouw (Beronice, later wordt deze naam Veronice / Veronica!), van de soldaat die Jezus’ zijde doorboorde (Longius, naar het Griekse ‘Longké’ dat lans betekent).

Het tweede boek is De Nederdaling in de Hades (12-16). Een ‘getuigenverslag’ verteld door twee broers. Er komt een soort personificatie van de Onderwereld in voor en het vertelt hoe Christus Adam en Eva en al de anderen die wachten bevrijdt. In de Hemel komen ze de ‘goede moordenaar’ tegen, die daar al is. Van alle apokriefen is dit boek het meest populair geweest. De herkomst blijft onzeker, mogelijk komt het uit de tweede eeuw.

Toen beval Pilatus het gordijn voor de rechterstoel waarop hij zat te sluiten en zei tegen Jezus: ‘Je volk heeft je veroordeeld omdat je koning zou zijn. Daarom heb ik besloten dat je eerst gezeseld zal worden in overeenstemming met de wet van de hooggeëerde keizers en dat je dan aan een kruis gehangen zult worden in de tuin waarin je werd gearresteerd. En laten Dysmas en Gestas, de twee misdadigers, samen met je worden gekruisigd.’ (9.5)

Terwijl Satan en Hades met elkaar spraken, klonk er een stem als het geluid van de donder: ‘Heft op uw poorten, gij heersers en verhoogt u, o eeuwige deuren dat de Koning der ere zal binnentreden.’ Toen Hades dit hoorde zei hij tegen Satan: ‘Ga naar buiten, als je kunt, en houd hem tegen.’ Satan ging naar buiten. Daarop zei Hades tegen zijn demonen: ‘Houdt de bronzen poorten en de ijzeren sluitbalken goed en stevig beveiligd, zet mijn grendels vast en gaat rechtop staan om alles te inspecteren. Want als hij hier binnen komt zal er onheil over ons

komen.’ ... Weer klonk een stem: ‘Verheft de poorten.’ Toen Hades de stem

voor de tweede keer hoorde, antwoordde hij alsof hij van niets wist: ‘Wie is de Koning ter ere?’ De engelen van de Heer zeiden: ‘Een Heer sterk en machtig, een Heer machtig in de strijd.’ En onmiddellijk na dit antwoord werden de koperen poorten in stukken gebroken en de ijzeren sluitbalken werden verbroken en alle doden die gebonden waren, werden van hun ketens bevrijd en wij met hen. En de Koning der ere kwam binnen als een man. Alle duistere plaatsen in het Rijk der

doden werden verlicht. (6. 1 en 3)

“Brieven van Jezus”

Eusebius (overl. 340) vertelt in zijn kerkgeschiedenis over koning Abgar V, die van 9 – 46 na Christus koning was van Osrhoëne met als hoofdstad Edessa. Abgar wordt ziek en stuurt iemand naar Jezus met het verzoek dat de Heer hem komt bezoeken en genezen. Jezus belooft een leerling te zenden na Zijn Hemelvaart. Taddëüs wordt naar hem toegezonden. Abgar geneest en bekeert zich. Later zal in de Leer van Addaï hier de vertelling bijkomen, dat aan Abgar een Christusportret wordt gegeven. Is het de Lijkwade geweest, die in de vijfde eeuw in Edessa teruggevonden wordt? De briefwisseling is duidelijk een ‘verzonnen’ correspondentie, maar zegt ook weer iets over hoe de vroege Kerk zich kon voorstellen dat Jezus gereageerd zou hebben op zo’n verzoek. Egeria (zie het vorige nummer) vertelt dat ze in Edessa de brieven gezien heeft.

“Abgar Oechama, de vorst, aan Jezus de goede heiland die in het gebied van Jeruzalem is verschenen. Groeten. Ik heb van U en uw genezingen gehoord en hoe die zonder geneesmiddelen of kruiden tot stand komen... En toen ik dat allemaal hoorde heb ik besloten dat U een van tweeën bent: of U bent God en U bent van de hemel gekomen om dat allemaal te doen óf een Zoon van God die dit doet. Daarom schrijf ik U nu met het verzoek bij te komen en de ziekte waaraan ik lijd te genezen...”

“Zalig zijt gij, daar u in Mij geloofd hebt zonder Mij te hebben gezien.... Ik moet hier alles in vervulling brengen waarvoor Ik ben gezonden... Maar

wanneer Ik zal zijn opgevaren zal Ik een van Mijn leerlingen sturen opdat hij u van uw kwaal zal genezen en aan u en de uwen het leven zal geven.”

“Handelingen van Petrus”

Dit boek stamt ontstond rond het jaar 200. Het vult de lacune aan over het hoe het verder ging met het leven en de marteldood van de apostel Petrus. We horen over Petrus' ontmaskering van Simon de Magiër en vinden in dit werk de beroemde woorden: “Quo vadis, Domine”, Waar gaat Gij heen, Heer” “Ik ga naar Rome om gekruisigd te worden.” En inderdaad in de martelaren, onder wie ook Petrus, is de kruisiging van de Heer aanwezig.

Uit Petrus rede vlak voor zijn kruisiging:

“Houdt je ziel ver van alles dat je kunt begrijpen met je zintuigen, van alle schijn en wat niet werkelijk echt is. Sluit jullie ogen, doet je oren toe; onttrek je aan daden die van buitenaf tot je doordringen. Dan zal je de werkelijkheid aangaand Christus doorzien en daarbij het hele geheimenis van jullie redding. Maar voor jou, Petrus, is het uur aangebroken om je lichaam over te geven aan die het zullen nemen. Neemt het in ontvangst, jullie die het aangaat. Van jullie, beulen, vraag ik me te kruisigen met het hoofd naar beneden en niet anders. En de reden daarvan zal ik uitleggen aan die luisteren.”

Petrus vanaf het kruis:

“De manier waarop ik opgehangen ben staat symbool voor die mens die het eerst was gemaakt. Jullie, mijn geliefden, die nu luisteren en die het zullen horen, moeten de eerste dwaling vaarwel zeggen en omkeren. Want jullie moeten naar het kruis van Christus komen, het uitgestrekte Woord, de ene en enige aangaande Wie de schrift zegt: ‘Want was Christus anders dan het Woord, Gods geluid.’ Het woord is deze rechtopstaande boom waaraan ik gekruisigd ben, het geluid is de dwarsbalk, dat is de natuur van de mens en de spijker die de dwarsbalk vasthoudt aan de rechtopstaande in het midden is de bekering en het berouw van de mens.”

* Nederlandse vertalingen in: A.F.J. Klijn, *Apokriefen van het Nieuwe Testament*, 2 delen, Kok- Kampen 1984 – 1985 en *De Apokriefen van het Nieuwe Testament*, Ten Have 2006.

8 De Woestijnvaders

Een korte achtergrondschets

Eind tweede eeuw horen we al stemmen uit de vroege Kerk die spreken over de ongehuwden die zich aan God toewijden en die in afzondering leven. De constantijnse wending, die van de vervolgte Kerk een vrij Kerk maakte in 313, had grote gevolgen. De dreiging van het martelaarschap viel weg, maar daardoor kwam er meer ruimte voor verwereldlijking en theologische twisten. Dat bracht een nieuwe beweging in de Kerk op gang, die van de ‘anachoreten’, mannen en later ook vrouwen die uit de steden wegtrokken om in de woestijnen te bidden en te werken.

Antonius de Grote (251-356) leefde twintig jaar als kluizenaar bij een dorp en daarna in de woestijn. Hij zou veel volgelingen krijgen en op den duur woonden er duizenden kluizenaars in de Egyptische, Palestijnse en Syrische woestijn. Beginnende kluizenaars lieten zich leiden door een oudere, een ‘abbas’. Toch kwamen er wel excessen voor, als die van de ‘boskoi’, de grazers die van gras leefden, of de ‘akoimeten’, die niet meer sliepen. Veel bewondering had men voor de meest strenge vormen als die van de reclusen, die zich lieten inmetselen, de zuilmonniken, die soms 30 jaar op een hoge zuil leefden en de dwazen, monniken die zich voordeden als zotten om vrijmoedig de mensen tot bekering op te roepen.

De heilige Pachomius (292-346) bracht kluizenaars samen in een gebied met een muur erom heen. Het ‘gemeenschappelijk leven’, het cenobitisme werd geboren. Het werden kleine dorpjes met een bibliotheek, werkplaatsen (kleermakers, schoenmakers, mattenvlechten) en natuurlijk kluizen en kerken. Ook voor monialen was dit een beschermde vorm van kluizenaarschap. Basilius de Grote (ong. 330- 379) schreef een regel voor dit cenobitisch leven, die tot op de dag van vandaag door de oosterse kerken gebruikt wordt. In het Westen kwamen de kloosterregels van Augustinus (354-430) en natuurlijk Benedictus (480-550).

Van de woestijnmonniken en monialen weten we relatief veel. Er waren monniken die hen bezochten en een reisverslag hebben nagelaten. Johannes Moschos (ong. 550-619) met *De Weide* en Palladius (364-420/30) met zijn *Historia Lausiaca* schreven om het zo te zeggen bestsellers, en werden tot in de Middeleeuwen gelezen. Deze boeken zijn in zekere zin eind vorige eeuw herontdekt mede onder invloed van het oosters orthodox monachisme. Daarnaast bestaan er collecties met korte uitspraken uit een periode van de 3^e tot de 5^e eeuw, van ‘woestijnvaders’ en ‘woestijnmoeders’. De leerlingen gingen naar een ‘abbas’ of ‘ammas’ toe en zeiden: “Geef me een woord”. Dan kwam er een kort antwoord, waarmee de leerlingen verder konden groeien in hun Godgewijd

leven. Veel van deze korte 'woorden' zijn overgeleverd. Ze geven niet alleen een levendig beeld van deze 'woestijnwereld', maar bieden heel diepzinnige wijze inzichten in het leven met God en in de menselijk mogelijkheden en onmogelijkheden. We zullen er een paar van gaan lezen.

Theologie

Aan onze heilige vader Gregorius de theoloog werd gevraagd: "Hoe zijn de Zoon en de heilige Geest gelijk aan de Vader?" En hij gaf ten antwoord: "Gelijk het licht van de drie naast elkaar staande zonnen samensmelt tot één, zo is de godheid".

Abt Poimen zei: "Er staat geschreven: 'Zoals het hert smakt naar waterbronnen, zo smacht mijn ziel naar u, o God.' (Psalm 41,2) Omdat de herten in de woestijn veel kruipend gedierte verslinden en het gif hen verschroeit, verlangen ze naar het water te gaan. Dan drinken zij en koelen af van het gif van het kruipend gedierte. Evenzo worden de monniken die in de woestijn neerzitten verschroeid door het gif van de boze duivels en smachten zij naar de zaterdag en de zondag, om dan naar de waterbronnen te gaan, dat wil zeggen, naar het Lichaam en Bloed van de Heer, om er gereinigd te worden van de bitterheid van de boze.

Gebed

Antonius zei: “Hij die in de eenzaamheid van de woestijn woont, is van drie gevechten verlost: dat met het horen, met het spreken en met het zien. Hij houdt nog maar één gevecht over: dat met het hart.”

Een broeder kwam naar de Sketiswoestijn om abbas Mozes te vragen om een woord van hem. Daarop zei de grijsaard Mozes: “Ga in je cel zitten en je cel zal je alles leren.”

Enige personen vroegen abt Macarius: “Hoe moeten we bidden?” De grijsaard sprak tot hen: “Aan veel gepraat is geen behoefte, maar strekt uw handen uit, en zegt: ‘Heer, zoals U wil en zoals U weet, wees mij genadig!’ En wanneer de bekoring aanhoudt: ‘Heer, help me!’. Hij weet wat ons nuttig is en bewijst ons daarom barmhartigheid”.

Abt Jozef vertelde dat abt Isaäk zei: eens zat ik bij abt Poimen en ik zag dat hij in verrukking geraakte. En omdat ik met hem op zeer vertrouwelijke voet stond, maakt ik een buiging te verontschuldiging en smeekte hem met klem: “Zeg me toch, waar was u?” En omdat ik zo aandrong zei hij: “Mijn gedachte was waar de heilige Maria, de Moeder Gods, stond te wenen, bij het Kruis van de Verlosser. En ik zou wel altijd zo willen wenen.”

Wonderen

Abt Doelas, de leerling van abt Bessarioon, vertelde: Toen we eens langs de zee kust wandelden, kreeg ik dorst en ik zei tot abt Bessarioon: “Abba, ik heb zo een dorst.” De grijsaard stortte een gebed en zei tot mij: “drink maar uit de zee.” Het water was namelijk zoet geworden, en ik dronk. Toen schepte ik mijn kruik vol, om voortaan geen dorst meer te lijden. Maar toen de oude man dat zag, zei hij; “Waarom schepte u water?” Ik gaf hem ten antwoord: “Neemt u me niet kwalijk; om voortaan geen dorst meer te lijden.” Toen sprak de grijsaard: “God is hier en God is overal.”

Een grijsaard trad de cel van abt Johannes de Dwerg binnen en trof hem slapende aan, terwijl een engel naast hem stond en hem koelte toewuifde. Op dat gezicht trok hij zich terug. Maar toen Johannes was opgestaan zei hij tegen zijn leerling: “Is hier iemand binnen geweest, terwijl ik sliiep?” Hij zei: “Ja, die en die grijsaard.” En abt Johannes begreep dat de grijsaard dezelfde vraag had bereikt als hij, en dat hij de engel had gezien.

Evenwicht en begrip

Abt Antonius zei: Ik zag alle strikken van de vijand uitgespannen over de aarde en zuchtend sprak ik: “Wie komt daar nog langs?” En ik hoorde een stem tot me zeggen: “De nederige.”

Enkele grijsaards brachten een bezoek aan abt Poimên en zeiden hem: “Als we zien dat de broeders tijdens de gebedsbijeenkomst zitten te knikkebollen, wilt u dan dat we hen aanstoten zodat ze wakker zijn voor de gebedswake?” Maar hij antwoordde hun: “Wat mij betreft, als een broeder zie zitten knikkebollen, dan leg ik zijn hoofd op mijn knieën en ik maak het hem gemakkelijk.”

Woestijnmoeders

Aanvankelijk was het gevaarlijk om als kluizenares te leven, en soms verkleedde de vrouw zich als man, als monnik. Over het algemeen waren de monniken onder de indruk van de moed en geestelijke groei van deze kluizenaresen. Ammas Synklétikè (380-460) leefde met haar blinde zus als kluizenares. Het wegteren van haar kaak door kanker verdroeg ze moedig. Andere bekende woestijnmoeders zijn Theodora en Sara.

Men vroeg de gezegende Syncletica eens of bezitloosheid een volmaakt goed was, en daarop zei ze: “Het is heel goed voor degenen die het aankunnen. Degenen die dat op zich nemen ervaren lijden aan hun lichaam, maar rust in hun ziel. Want zoals men een stug kledingstuk wast en bleekt door er op te stampen en het krachtig uit te wringen, zo wordt een sterke ziel door vrijwillige armoede nog krachtiger.”

Ammas Theodora sprak: Er was eens een monnik, die vanwege zijn talrijke beproevingen zei: ‘Ik ga hier vandaan.’ En toen hij zijn sandalen aanschoot, zag hij iemand anders die eveneens zijn sandalen aanschoot, en die hem zei: ‘Om mij ga je toch niet? Heus, ik ga met je mee, waar je ook naar toegaat.’

Men vertelde van ammas Sara dat zij dertig jaar lang hevig aangevallen bleef worden door de demon van ontucht, maar dat nooit bad dat de strijd zou ophouden. Ze zei alleen maar: “God, geef mij de kracht.”

Ten slotte

Abt Loot bracht een bezoek aan bat Jozef en zei hem: “Abba, naar vermogen verricht ik mijn kleine gebedsdienst, mijn kleine vasten, mijn gebed, mijn overweging en mij stilte, en naar vermogen ben ik rein in mijn gedachten. Wat kan ik nog meer doen?” Toen stond de grijsaard op en strekte zijn handen ten

hemel. En zijn vingers werden als tien fakkels van vuur. En hij zei hem: “Als u wilt, wordt dan helemaal als van vuur.”

Een prachtige inleiding blijft Christoffor Wagenaar OCSO, *Woestijnvaders. Een speurtocht door de vaderspreuken*, 1981.

Een mooie bloemlezing is Pieter van der Horst, *De Woestijnvaders*, 1998.

Zie ook *Wijsheid uit de woestijn; 365 teksten van woestijnvaders voor elke dag*, 2004.